

Asia: VN/24815/2024

Lausuntopyyntö: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskevasta yritysten huolellisuusvelvoitteesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne soveltamisalaa ja määritelmiä koskevista ehdotuksista (lain 1 luku)

-

Lausuntonne huolellisuusvelvoitteen sisältöä koskevista ehdotuksista (lain 2 luku)

Hali katsoo, että hallituksen esityksessä on tarpeen täsmentää yritysten asianmukaisen huolellisuusvelvoitteen ydinsisältöä. Yritysten vastuu ei tarkoita automaattista vastuuta koko toimitusketjusta tai kaikista siellä ilmenevistä haitallisista vaikutuksista, vaan arvioinnin lähtökohtana tulee olla se, onko yritys toiminut huolellisuusvelvoitteen mukaisesti. Oikeudellinen vastuu voi syntyä vasta tilanteessa, jossa yritys laiminlyö velvoitteensa ja tästä aiheutuu haitallisia seurauksia. Esityksessä onkin tärkeää kuvata selkeästi ja ymmärrettävästi, miten velvoitteet kohdentuvat toimitusketjussa ilman että syntyy vaikutelmaa ehdottomasta tulostavastuusta.

Yritysten velvollisuuksien tulee perustua riskiperusteiseen arviointiin, jossa keskeistä on haitallisten vaikutusten tunnistaminen, toimenpiteiden priorisointi sekä asianmukaisten ehkäisevien ja lieventävien toimien toteuttaminen. Yrityksiltä ei voida edellyttää kaikkien haitallisten vaikutusten poistamista kaikissa tilanteissa, vaan ratkaisevaa on, ovatko ne toimineet sääntelyn edellyttämällä tavalla, arvioineet käytettävissä olevat keinot ja dokumentoineet toimenpiteensä. Kykenemättömyys poistaa yksittäistä haittaa ei saa johtaa automaattiseen vastuuseen tai sanktioihin.

Lisäksi Suomessa tulee välttää kansallisia lisäratkaisuja, jotka heikentävät yritysten kilpailukykyä tilanteessa, jossa muiden jäsenvaltioiden käytännöt eivät ole vielä vakiintuneet.

Lausuntonne yritykselle tehtäviä valituksia ja ilmoituksia koskevista ehdotuksista (lain 3 luku)

-

Lausuntonne valvontaa ja seuraamuksia koskevista ehdotuksista (lain 4 luku)

-

Lausuntonne vahingonkorvausta koskevista ehdotuksista (lain 5 luku)

-

Lausuntonne muista ehdotuksista (erinäiset säännökset, liitelait)

-

Lausuntonne ehdotuksen vaikutusten arvioinnista (erityisesti millaisia vaikutuksia näette ehdotuksella olevan ja onko ehdotuksella muita kuin luonnoksessa tunnistettuja vaikutuksia, mitä)

-

Lausuntonne ehdotuksen säätämisjärjestystä koskevista perusteluista

-

Muut huomionne ehdotuksesta

Hali haluaa kiinnittää huomion hallituksen esityksen 79 §:ään, jonka mukaan hankintayksiköillä, mukaan lukien hyvinvointialueet, on mahdollisuus käyttää huolellisuusvelvoitteen noudattamista tai sen vapaaehtoista soveltamista valintaperusteena tai sopimusehtona julkisissa hankinnoissaan.

Esitys sisältää useita suojatoimia, joilla pyritään nimenomaisesti estämään vaatimustenmukaisuusvelvoitteiden siirtäminen sellaisten yritysten kannettavaksi, jotka eivät kuulu suoraan lain soveltamisalaan. Esimerkiksi soveltamisalaan kuuluva yritys ei pääsääntöisesti saa esittää tietopyyntöjä suoraan alle 5 000 henkilöä työllistäville liikekumppaneille, eikä tietoja voida edellyttää pk-yritykseltä suoraan. Lisäksi yrityksen tulee tarjota kohdennettua ja oikeasuhteista tukea liikekumppanille, mikäli lain vaatimustenmukaisuus uhkaisi liikekumppanina olevan pk-yrityksen elinkelpoisuutta.

Vaikka hankintalain suhteellisuusperiaate jo sinällään edellyttää, että ehdokkaille tai tarjoajille ei saa asettaa kohtuuttomia vaatimuksia, niin esitämme, että lain perusteluihin kirjataan selvyuden vuoksi vaatimus oikeasuhteisten vastuullisuusvaatimusten käyttämisestä. Esimerkiksi tilaajavastuulaissa alihankintaketjuun kohdistuvat vaatimukset pidetään selkeinä, rajattuina ja kohtuullisina myös pienille toimijoille. Sosiaali- ja terveystalouden tuottajien osalta tilanne on erityisen haavoittuvainen, koska alalla toimii suuri määrä pieniä palveluntuottajia, joiden toiminta voi nojata lähes yksinomaan hyvinvointialueen ostoihin. Hyvinvointialueen hankintaehto voi siis tosiasiallisesti olla markkinoille pääsyn edellytys ilman vaihtoehtoisia markkinoita.

Esitys hallituksen esityksen perustelujen täydentämisestä

Esitämme, että 79 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa tulisi selventää, että hankintayksiköiden asettamien vastuullisuusvaatimusten on oltava hankinnan kohteeseen, tarjoajan kokoon ja toimialan riskeihin nähden oikeasuhtaisia. Pykälä ei saa johtaa siihen, että lain soveltamisalan ulkopuolella olevilta mikro- ja pk-yrityksiltä edellytetään suuryrityksille tarkoitettuja huolellisuusvelvoitteen menettelyjä, kuten laajoja due diligence -prosesseja, ulkopuolisia auditointeja tai toimintaketjuraportointia, elleivät tällaiset vaatimukset ole hankinnan kohteen kannalta välttämättömiä, selkeästi rajattuja ja oikeasuhtaisia.

Katsomme lisäksi, että hyvinvointialueille ja muille hankintayksiköille tulisi antaa valtakunnallista soveltamisohjeistusta 79 §:n käytöstä. Ohjeistuksella voitaisiin ehkäistä alueittain vaihtelevien, ennakoimattomien tai pk-yritysten markkinoille pääsyä rajoittavien vastuullisuusvaatimusten syntymistä.

Ilman yllä mainittuja selvennyksiä on riskinä, että markkinakäytäntö kehittyy huomaamatta epäsuotuisaan suuntaan, jota lainsäätäjä ei ole tarkoittanut.

Pahta Anneli
Hyvinvointiala HALI ry